HAMID OLIMJON ASARLARIDA JONLANTIRISH SAN'ATINING SEMANTIK-STILISTIK XUSUSIYATLARI

Fayziqulova Gulhayo Norpo'lat qizi
Jizzax shahar 26- umumiy o'rta ta'lim
maktabi ona tili va adabiyot fani o'qitivchisi

***Annotatsiya*:** Ushbu maqolada Hamid Olimjon she'riyatidagi jonlantirish san'atining semantik-stilistik xususiyatlari tadqiq etiladi. Shoir asarlarida tabiat hodisalari va jonsiz predmetlarga insoniy belgi, harakat hamda hissiyotlarning ko'chirilishi, ularning poetik mazmunni shakllantirishdagi vazifasi tahlil qilinadi. Jonlantirish vositasida tabiat va inson ruhiyati o'rtasidagi badiiy uyg'unlikni yaratish usullari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Hamid Olimjon, jonlantirish, personifikatsiya, semantika, stilistika, lingvopoetika, tabiat tasviri, obrazlilik, emotsional-ekspressivlik.

Kirish

Badiiy adabiyotda tilning estetik imkoniyatlari turli tasviriy vositalar orqali namoyon bo'ladi. Shunday vositalardan biri jonlantirish san'ati bo'lib, u jonsiz predmetlar, tabiat hodisalari yoki mavhum tushunchalarga inson va boshqa jonli mavjudotlarga xos belgi hamda harakatlarni nisbatlashga asoslanadi.

Jonlantirish badiiy matnda tabiat manzarasini harakatga keltirish, qahramon ruhiyati bilan tashqi olam o'rtasida bog'liqlik yaratish va muallif munosabatini ta'sirchan ifodalashga xizmat qiladi.

Hamid Olimjon she'riyatida tabiat tasviri alohida o'rin egallaydi. Shoir bahor, shamol, gullar, kurtaklar va boshqa tabiat unsurlarini insoniy kechinmalar bilan uyg'unlashtiradi. Natijada tabiat oddiy tasvir obyekti bo'lib qolmay, lirik qahramon bilan o'zaro munosabatga kirishuvchi badiiy olam sifatida gavdalanadi.

Tadqiqotning maqsadi Hamid Olimjonning ayrim she'rlarida qo'llangan

jonlantirish birliklarini aniqlash, ularning semantik xususiyatlari va matndagi stilistik vazifasini tavsiflashdan iborat.

Asosiy qism

Hamid Olimjonning “O‘rik gullaganda” she’ri jonlantirish san’atini o‘rganish uchun muhim badiiy manbalardan biridir. Ushbu she’rda bahor manzarasi lirik qahramonning baxt va hayot haqidagi tasavvurlari bilan birgalikda ifodalanadi.

Shoir shamol, qushlar va kurtaklar tasvirini lirik qahramon ruhiyati bilan bog‘lash orqali tabiatni faol badiiy ishtirokchiga aylantiradi. Jumladan, she’rda yelning inson yuzini silashi va unga baxt haqida xabar yetkazishi tasvirlanadi.

Bunday tasvirda shamolning tabiiy harakati insonning mehr bilan munosabat bildirishiga yaqinlashtiriladi. Natijada jonsiz tabiat hodisasiga insoniy muloqot belgisi yuklanadi.

Jonlantirishning muhim ko‘rinishlaridan yana biri kurtaklarning lirik qahramon bilan so‘zlashayotgandek tasvirlanishidir. Kurtak tabiatda o‘sish va yangilanish belgisi bo‘lsa, poetik matnda unga sir aytish, muloqotga kirishish kabi insoniy xususiyatlar nisbatlanadi.

Bu holatda ma’no ko‘chishining ikki asosiy tarkibiy qismi mavjud:

Jonlantirilayotgan obyekt: tabiat unsuri — kurtak.

Ko‘chirilayotgan belgi: insonning nutqiy faoliyati va muloqot qilish xususiyati.

Ushbu ikki tarkibiy qismning bog‘lanishi orqali tasvirga yangi semantik qatlam qo‘shiladi. Tabiat hodisasi endi shunchaki kuzatiladigan narsa emas, balki lirik qahramon bilan ma’naviy aloqa o‘rnatuvchi poetik obraz sifatida namoyon bo‘ladi.

Jonlantirishning semantik xususiyatlarini aniqlashda unga asos bo‘ladigan fe’llarning vazifasi ham alohida ahamiyatga ega. Masalan, “so‘ylamoq”, “aldamoq”, “qarshilamoq” singari fe’llar insonlarning ijtimoiy va nutqiy munosabatlari bilan bog‘liq bo‘lsa-da, poetik kontekstda tabiat unsurlariga ko‘chirilishi mumkin.

Hamid Olimjon she’riyatida shu kabi ma’no ko‘chishlari tabiat va inson o‘rtasidagi masofani qisqartiradi, tashqi olamni lirik qahramon his-tuyg‘ularining badiiy ifodasiga aylantiradi.

Jonlantirish san’atining stilistik vazifalari bir necha jihatdan namoyon bo‘ladi.

Birinchidan, ***tasvirning jonliligini ta’minlash*** vazifasidir. Tabiat hodisasining inson faoliyatiga xos tarzda ifodalanishi she’riy manzarani harakatchan va ta’sirchan qiladi.

Ikkinchidan, ***emotsional-ekspressivlikni kuchaytirish*** vazifasidir. Tabiatning lirik qahramon bilan hamdard yoki suhbatdosh sifatida namoyon bo‘lishi she’rning hissiy mazmunini chuqurlashtiradi.

Uchinchidan, ***badiiy yaxlitlik yaratish*** vazifasidir. Tabiat unsurlariga berilgan insoniy xususiyatlar she’rning umumiy g‘oyasi bilan uyg‘unlashadi. Xususan, “O‘rik gullaganda” she’ridagi jonlantirish vositalari bahor, yangilanish va baxt motivlarini birlashtiradi.

To‘rtinchidan, ***muallifning estetik munosabatini ifodalash*** vazifasidir. Tabiatning inson bilan muloqotga kirishuvchi obraz sifatida tasvirlanishi shoirning atrof-olamga bo‘lgan hissiy munosabatini ochib beradi.

Jonlantirish san’atini o‘xshatishdan farqlash ham muhimdir. O‘xshatishda ikki narsa yoki hodisa muayyan belgi asosida qiyoslanadi. Jonlantirishda esa jonsiz predmet yoxud tabiat hodisasiga jonli mavjudotning xususiyati bevosita ko‘chiriladi. Shu sababli jonlantirish metaforik ma’no ko‘chishining alohida ko‘rinishi sifatida ham izohlanishi mumkin.

Hamid Olimjon she’riyati misolida ushbu ikki vositaning o‘zaro munosabatini o‘rganish obrazlilik mexanizmlarini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

Xulosa

Hamid Olimjon she’riyatidagi jonlantirish san’ati tabiat manzaralari va inson

ruhiy kechinmalari o‘rtasida semantik hamda estetik bog‘liqlik yaratishga xizmat qiladi.

“O‘rik gullaganda” she’ri tahlili shuni ko‘rsatadiki, shamol, yel va kurtak singari tabiat unsurlarining insoniy harakat hamda munosabatlar orqali tasvirlanishi badiiy matnning emotsional ta’sirini kuchaytiradi.

Jonlantirish birliklari tasvirni harakatchanlashtiradi, lirik qahramonning ichki dunyosini ochib beradi va poetik mazmunning yaxlitligini ta’minlaydi.

Shunday qilib, Hamid Olimjon asarlarida jonlantirish san’atining semantik-stilistik xususiyatlarini tadqiq etish shoirning individual uslubi, poetik obraz yaratish tamoyillari hamda o‘zbek she’riy tilining ifoda imkoniyatlarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hamid Olimjon. “O‘rik gullaganda”. She’r.
2. Hamid Olimjon. “Eng gullagan yoshlik chog‘imda”. She’r.
3. Quvvatova D. Hamid Olimjonning “O‘rik gullaganda” she’rini va “Bo‘lsam” radifli g‘azalini klaster usulida o‘rganish yo‘llari. Xalqaro ilmiy konferensiya materiallari, 2022. DOI: 10.53885/edinres.2021.74.10.024.
4. Hamid Olimjon she’rlari elektron to‘plami. Ilmlar.uz.
5. Hamid Olimjon hayoti va ijodi haqidagi ensiklopedik ma’lumotlar. Onlayn ensiklopediya.